

”Jos voin ja on varoja niin luen ylioppilaaksi”

Työväenluokkaisten oppikoululaisten
tulevaisuudensuunnitelmia
1950-luvun Helsingissä

Koulutus periytyy Suomessa edelleen. Vanhempien korkeakoulutus lisää huomattavasti lasten todennäköisyyttä hankkia vähintään samantasoinen tutkinto. Äidin koulutustaso näyttäisi vaikuttavan enemmän lapsen koulutustasovalintaan, kun taas isän koulutusosalalla on suurempi vaikutus lapsen koulutusalaan.¹ Koulutusvalinnat vaikuttavat edelleen työelämään sijoittumiseen ja siihen, millaiseksi henkilön työura muodostuu. 1950-luku oli Suomessa koulutuksen voimakkaan laajenemisen aikaa: muodollisen ammattikoulutuksen tarjonta parani, oppikoulut kasvoivat ja niitä perustettiin runsaasti lisää. Elintaso kohosi, elinkeinorakenne modernisoitui ja teknologinen kehitys valoi uskoa tulevaisuuteen.²

Nuorten työhön ja koulutukseen liittyviä tulevaisuudensuunnitelmia jäseni heidän opinahjonsa, sillä ennen 1970-luvulla tapahtunutta siirtymistä peruskouluun Suomessa oli niin sanottu rinnakkaiskoulujärjestelmä. Lapset jakaantuivat kahteen ryhmään noin kymmenvuotiaina, kun osa pyrki ja pääsi neljän tai viiden kansakouluvuoden jälkeen oppikouluun muiden jatkaessa kansakoulussa. Vuoden 1921 oppivelvollisuuslain mukaan kansakoulu käsitti kuusi vuosiluokkaa, ja oppivelvollisuus päättyi kevätlukukauden lopussa sinä vuonna, kun oppilas täytti 13 tai suoritusten ollessa kesken 14 vuotta. Kansakoulun suorittamisen jälkeen nuoret olivat kuitenkin vielä velvollisia jatkamaan opintojaan kahden vuoden ajan.³

Helsingissä kansakoulun käyneet 13–15-vuotiaat nuoret suorittivat jatko-opintovelvollisuuden joko käymällä kansakoulujen jatkoloukkia tai opiskelemalla valmistavassa ammattikoulussa tai muussa vastaavassa. Vuonna 1958 voimaan tullut kansakoululaki vakiinnutti kansakoulujen jatkoloukat ja muutti niiden nimen kansalaiskouluksi. Ammattikouluihin alettiin siirtymäajan jälkeen hyväksyä vain koko kahdeksanvuotisen kansa- ja kansalaiskoulun suorittaneita.

Oppikoulu jakaantui viisi- tai kuusiluokkaiseen keskikouluun ja kolmiluokkaiseen lukioon. Rinnakkaiskoulujärjestelmä perustui ajatukselle teoreettisen ja käytännöllisen lahjakkuuden erosta, mutta rakenteellisilla tekijöillä oli suuri vaikutus: opiskelumahdollisuudet olivat hyvin erilaiset kaupungissa ja maaseudulla asuvilla lapsilla, ja perheen yhteiskuntaluokka vaikutti lasten hakeutumiseen oppikouluun. Oppikouluun pääseminen tai sitä estäneet tekijät jäsentävät vahvasti rinnakkaiskoulujärjestelmän aikaan varttuneiden koulutukseen liittyviä muistikuvia.⁴

Tämä artikkeli käsittelee työväenluokkaisten perheiden oppikoulua käyviä nuoria. Oppikoululaisista he olivat vähemmistö, sillä suurin osa työväenluokkaisten perheiden lapsista suoritti oppivelvollisuutensa kansakoulussa ja sen jatkoloukilla (vuodesta 1958 kansalaiskoulussa) tai valmistavassa ammattikoulussa. Sivuan artikkelissa myös keskiluokkaisten oppikoulunuorten suunnitelmia tarkastelakseni vertailun avulla yhteiskuntaluokan vaikutusta. Työväenluokkaisten oppikoulunuorten perheissä oli tehty päätös panostaa lasten koulutukseen ajallisesti ja rahallisesti enemmän kuin laki velvoitti. Tutkin työväenluokkaisten oppikoulunuorten koulutusta ja työnte-koä koskevia tulevaisuudensuunnitelmiaan sekä heidän käsityksiään hyvästä, toivottavasta ja mahdollisesta tulevaisuudesta. Nuoret olivat keskikoulun viimeisellä luokalla, ja he olivat pääosin 15–17-vuotiaita. Keskikoulun päättyessä nuorten oli perheidensä kanssa valittava, menisivätkö he suoraan töihin vai hankkisivatko lisää muodollista koulutusta lukiossa tai ammatillisissa oppilaitoksissa. En käsittele nuorten suunnitelmien toteutumista tai sitä, mihin ammatteihin he työurallaan sijoittuivat. Tämä vaatisi oman tutkimuksensa.

Yhteiskuntaluokan merkitystä analysoidessani hyödynnän kulttuurista lähestymistapaa ja ranskalais sosiologi Pierre Bourdieun pääomakäsitteitä. Taloudellinen pääoma on tärkeä luokkien määräytymisessä ja ilmenemisessä, mutta myös kulttuurisella ja sosiaalisella pääomalla on merkitystä. Pääomatyyppit ovat osittain keskinäisesti vaihdettavissa. Yksilöt, perheet ja yhteiskuntaluokat eroavat toisistaan pääomien määrän ja laadun suhteen, ja myös sen välillä on eroja, kuinka hyvin näitä pystytään hyödyntämään. Pääomat eivät periydy suoraviivaisesti vanhemmilta lapsille, mutta tarkasteltaessa vanhempiensa kanssa asuvia teini-ikäisiä koululaisia, on perusteltua rinnastaa lasten ja yleisemmin heidän perheensä pääomat.

Taloudellisella pääomalla viitataan tuloihin ja rahaksi muutettavissa oleviin omistuksiin, ja se on yleensä helposti siirrettävissä sukupolvelta toiselle. Kulttuurinen pääoma viittaa puolestaan omaksuttuihin käsityksiin ja taipumuksiin, siihen millainen ”maku” henkilöllä on sekä hänen tietoihinsa kulttuurin eri osa-alueilla. Kulttuurista pääomaa edustavat myös suoritettut tutkinnot, oppiarvot ja tiedot. Keskeistä on se, mitä asioita perhe mieltää tärkeiksi ja miten koulutukseen ja työntekoon suhtaudutaan. Lapsuudenperheen arvo- ja ajatusmaailmaa ei omaksuta suoraviivaisesti, mutta ammatinvalintaiässä olevat nuoret olivat vasta rakentamassa omaa identiteettiään ja pohittimassa suhtautumistaan kotona opittuihin arvoihin. Vanhempien mielipiteet ja kulttuurinen pääoma painoivat pohdinnoissa paljon, ja he olivat todennäköisesti pääasiallisesti tehneet oppikouluun menoa koskevan päätöksen.

Sosiaalinen pääoma liittyy henkilösuhteisiin, yhteyksiin ja verkostoihin, joita yksilöllä on ja joihin hän kuuluu. Sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman rajamaastoon kuuluvat puolestaan sellaiset tiedot ja taidot, joiden avulla henkilö osaa toimia ”oikein” eri sosiaalisissa tilanteissa. Sukulaiset ja tuttavat antoivat nuorelle esimerkkejä aikuisena olemisesta ja eri ammateissa toimimisesta. Lisäksi he saattoivat ohjata nuoren pohdintoja omista mahdollisuuksistaan tarjoamalla tälle mahdollisuutta työ- tai koulutuspaikkaan suhteidensa avulla.⁵ Esittelen seuraavaksi lähdeaineistoni ja kuvailen ammattiasemaan perustuvaa yhteiskuntaluokkajaottelua. Sen jälkeen vertailen keski- ja

työväenluokkaisten nuorten ammattisuunnitelmia heidän tavoittelemansa ammattiaseman valossa ja analysoin työväenluokkaisten nuorten suunnitelmiin vaikuttaneita tekijöitä taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman käsitteiden avulla.

Lähteenä ammatinvalinnanohjausaineisto

Lähestyn aihetta ammatinvalinnanohjausaineiston kautta. Keskikoulun viimeisellä luokalla opetusohjelmaan kuului ammatinvalinnanohjaustunteja, joissa nuoria tutustutettiin eri aloihin, ammatteihin ja koulutusmahdollisuuksiin. Oppikoulut saivat itse päättää, kuuluiko ammatinvalinnanohjaus niiden opetussuunnitelmaan. Suurimmasa osassa helsinkiläisoppikouluista oppilaille annettiin ammatinvalinnanohjausta.⁶ Koulussa pidettyjen oppituntien lisäksi nuoret kävivät opintoretillä eri työpaikoissa ja oppilaitoksissa. Näitä ammatinvalintaan valmistavia tunteja pitivät koulujen omat opettajat, ja niiden jälkeen nuoret pääsivät keskustelemaan suunnitelmistaan työnvälitystoimiston ammatinvalinnanohjauspsykologin kanssa. Henkilökohtaisen ammatinvalinnanohjauksen pohjana oli nuorten täyttämät taustatietolomakkeita, opettajan- ja lääkärinlausunnot sekä psykologisten kyky- ja luonnetestien tuloksia.⁷

Nuorten ja heidän vanhempiensa täyttämät lomakkeet sekä ammatinvalinnanohjaajien merkinnät ohjauskeskusteluista muodostavat lähdemateriaalini rungon. Näiden yksittäisiä henkilöitä kuvaavien aktien pohjalta muodostuu rikas ja monipuolinen kuva siitä, millaisessa tilanteessa kukin nuori oli ja mitä he pitivät mahdollisena ja toivottavana tulevaisuutena. Tehtäessä tulkintoja lähdeaineistosta on kuitenkin syytä muistaa muutama rajoittava tekijä. Lomakkeen valmiit kysymykset ovat saattaneet rajoittaa ja suunnata nuoren vastauksia. Ammatinvalinnanohjaajan merkinnät kuvaavat puolestaan sitä, mitä psykologi on pitänyt tärkeimpänä ja tulevaisuudensuunniteluun eniten vaikuttavana tekijänä. Merkinnät eivät kuvaa nuoren ja ohjaajan välistä keskustelua kokonaisuudessaan, eivätkä sanavalinnat ole nuoren. Toisaalta psykologilla tuskin oli syytä vääristellä keskus-

telua merkinnöissään. Järjestelmällinen ammatinvalinnanohjaus oli aloitettu Helsingissä kansakoulujen jatkoluokkien oppilaille lukuvuonna 1946–1947, ja oppikouluoppilaat saivat pääkaupungissa ensimmäisen kerran henkilökohtaista ammatinvalinnanohjausta keväällä 1950. Seuraavan vuosikymmenen aikana ohjaustoiminta levisi myös muihin kaupunkeihin.⁸

Koulutus- ja työntekomahdollisuudet olivat hyvin erilaiset kaupungeissa ja maaseudulla eri osissa Suomea. Vuonna 1950 suurin osa väestöstä asui edelleen maaseudulla, mutta kaksikymmentä vuotta myöhemmin valtaosa suomalaisista eli kaupungeissa. Tätä artikkelia varten kerätty aineisto koskee helsinkiläisnuoria. Helsingissä oli eniten koulutusvaihtoehtoja sekä monipuolinen elinkeino- ja ammattirakenne. Nuorilla oli useita mahdollisia vaihtoehtoja kotipaikkakunnallaan, joten tämä ei rajoittanut valintaa siinä missä maaseudulla tai vaikkapa voimakkaasti yhden teollisuuslaitoksen varassa olevassa kaupungissa. Helsinkiläisnuoret eivät kuitenkaan olleet keskenään samassa asemassa tulevaisuuttaan pohtiessaan. Muun muassa sukupuoli ja yhteiskuntaluokka jäsensivät suunnitelmia. Helsingissä asui 1950- ja 1960-luvuilla kymmenesosa suomalaisista.

Luodakseni mahdollisimman kattavan ja moniulotteisen kuvan nuorista, olen valinnut kaksi otosvuotta lähdeaineiston saatavuuden perusteella. Keväällä 1950 henkilökohtaista ammatinvalinnanohjausta annettiin oppikoululaisille ensimmäistä kertaa, ja vuonna 1960 työnvälitys ja ammatinvalinnanohjaus olivat viimeistä vuotta kunnan järjestämiä ennen valtiollistamista.⁹ Olen poiminut henkilöaktiaineistosta otokset systemaattisen otannan avulla näiden kahden vuoden (1950 ja 1960) osalta. Henkilöaktit on järjestetty koulumuodon ja sukupuolen mukaan aakkosittain, ja tässä artikkelissa käytän oppikoulua käyneiden tyttöjen ja poikien ammatinvalinnanohjauslomakkeita. Otantaa tehdessäni keräsin ensin joka kymmenennen henkilön, ja tämän jälkeen tihensin otantaa kunnes nähdäkseni uusien henkilöiden mukaan ottaminen ei olisi enää merkittäväällä tavalla pystynyt tarkentamaan kuvaa ilmiöstä, eli niin sanottu saturaatiopiste oli saavutettu. Sukupuolen ja ajankohdan mukaan jaetuissa otoksissa on kussakin 100–120 henkilöä.

Ammattiasema- ja yhteiskuntaluokajaottelu

Kuten artikkelin alussa todettiin, valinta lapsen oppikouluopiskelusta oli sidoksissa perheen yhteiskuntaluokkaan. Enemmistö oppikoululaisista oli lähtöisin keskiluokkaisiksi luonnehdittavista perheistä, ja oppikoululaisissa oli huomattavasti vähemmän työväenluokkaisten perheiden lapsia kuin työväestön osuus oli kaikista helsinkiläisistä. Työväenluokaisen taustan vaikutuksen analysoimiseksi olen jakanut ammatinvalinnanohjausta saaneet oppikoulunuoret neljään ryhmään yhteiskuntaluokan perusteella, mikä mahdollistaa vertailun erilaisista perhetaustoista lähtöisin olevien oppikoululaisten välillä. Jako neljään yhteiskuntaluokkaan perustuu heidän vanhempiansa ammatteihin. Ammatista pääteltävää ammattiasemaa käytetään yleisesti ihmisten sosiaalisen ja taloudellisen aseman mittarina, sillä se korreloi ansiotason ja koulutuksen kanssa.

Olen sijoittanut ammatit neljään sosiaaliryhmään Helsingin kaupungin tilastotoimiston tutkimusajankohtana käyttämän luokittelun ja ammattien arvostusta käsittelevien tutkimusten pohjalta. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat johtavassa asemassa toimineet ja niin sanottujen vapaiden ammattien harjoittajat, joiden työ on vaatinut pitkän koulutuksen. Tällaisia ammattinimikkeitä ovat esimerkiksi lääkäri, opettaja, metsänhoitaja, insinööri ja mainospäällikkö. Toinen sosiaaliryhmä on huomattavasti heterogeenisempi koostuen pienyrittäjistä, työnjohtajista ja ylemmistä toimihenkilöistä, kuten kauppiaista, kirjanpitäjistä, optikoista, teknikoista ja postivirkailijoista. Kolmanteen ryhmään kuuluvat ammattitaitoiset työntekijät ja alemmat toimihenkilöt, kuten kirvesmiehet, sähköasentajat, vaaturit, konttoristit, autonkuljettajat, myyjät ja ompelijat. Neljäs sosiaaliryhmä puolestaan koostuu muodollista koulutusta ja ammattitaitoa vähiten vaatineiden ammattien harjoittajista, kuten sekatyöläisistä, lehdenjakajista, siivoojista, merimiehistä ja talonmiehistä.¹⁰

Perheen yhteiskuntaluokkaan viittaava numerotunnus on yksinkertaisimmillaan luokittelussani sama, kuin hänen vanhempiansa ammattiaseman ilmaisema sosiaaliryhmä. Jos nuori on ilmoittanut molemmille vanhemmilleen ammatit, olen huomioinut sekä äidin

että isän ammatit. Siinä tapauksessa, että nämä sijoittuvat ammattiasemaluokittelussani eri ryhmiin, olen merkinnyt perheen yhteiskuntaluokaksi näistä korkeamman. Reilusti yli puolella vuoden 1950 otoksen oppikoululaista äiti ei ollut ansiotyössä. Kymmenen vuotta myöhemmin kotiäitien osuus oli huomattavasti pienempi, mutta tuolloinkin noin neljä kymmenestä oppikoululaisten äideistä oli kotiäitejä.¹¹ Jako ammattien perusteella sosiaaliryhmiin ja näiden mukaan edelleen yhteiskuntaluokkiin ovat siten rinnakkaisia. Hyödynnän tätä ammattien arvostukseen ja tulotasoon sekä niiden vaatimaan koulutukseen perustuvaa jaottelua myös kuvatessani nuorten ilmaisia suunnitelmia ja arvioidessani sitä, millaista ammattiasemaa he tavoittelivat.

Käsittelen tässä työväenluokkaisina nuorina niitä, joiden perheen yhteiskuntaluokan numerotunnus on jaottelussani kolme tai neljä. Heidän vanhempansa olivat ammattitaitoisia työntekijöitä tai alempia toimihenkilöitä, tai he työskentelivät vain vähän ammattitaitoa vaativissa ammateissa. Tällaiset ammatit oli opittu joko työpaikalla harjoittelijan tai apulaisen roolissa tai lyhyessä ammatillisessa koulutuksessa. Noin kolmasosa oppikoulunuorten perheistä edustaa yhteiskuntaluokaltaan kolmosryhmää, ja nelosryhmään heistä kuuluu vain viidestä seitsemään prosenttia otoksesta riippuen.¹² Vuoden 1960 väestölaskennassa 44 prosenttia helsinkiläismiehistä ja -naisista luokiteltiin perheen päämiehen sosiaaliryhmän mukaan kolmanteen sosiaaliryhmään, ja neljänteen sosiaaliryhmään kuului 14 prosenttia miehistä ja viidennes naisista.¹³

Työväenluokkainen tausta on näiden nuorten tapauksessa ymmärrettävä hyvin moninaiseksi, ja ryhmään lukeutuu luokittelussa myös sellaisia, jotka voitaisiin katsoa kuuluvan alempaan keskiluokkaan. Heidän vanhempainsa kuuluu niin tilapäistöiden varassa eläviä, vain vähän ammattitaitoa omaavia työläisiä, kuin erikoistuneissa tehtävissä toimivia ammattityöntekijöitä. En kuitenkaan tässä artikkelissa tavoittele tarkkaa määritelmää työväenluokkaisuudelle. Vanhempien ammatteihin perustuva mekaaninen ja yksinkertaistava jako tekee aineiston jäsentämisen mahdolliseksi. Jäsenyyksen avulla pyrin erittelemään sellaisia piirteitä, jotka olivat yhteisiä monelle

samantyyppiseen sosiaaliryhmään kuuluneista nuorista. Yhteiskuntaluokan lisäksi muun muassa sukupuoli jäseni voimakkaasti nuorten tulevaisuudensuunnitelmia.

Niitä nuoria, joiden perheet yhteiskuntaluokkajaottelussani sijoittuvat ykkös- tai kakkosryhmään, nimitän tässä keskiluokkaisiksi. Ykkös- ja kakkosryhmään kuuluvien osuudet kaikista oppikoulunuorisista vaihtelevat hieman otoksesta toiseen. Yhteenlaskettuna jompaankumpaan näistä kahdesta ryhmästä kuului jokaisessa otoksessa noin kuusi kymmenestä oppikoululaisesta.¹⁴ Erottelu työväenluokkaiisiin ja keskiluokkaiisiin nuoriin voidaan liittää myös rinnakkaiskoulujärjestelmän synnyttämään jakoon. Keskikoulun suorittaminen antoi paremman aseman työmarkkinoilla kuin pelkkä oppivelvollisuuskoulu, ja se mahdollisti pyrkimisen paitsi lukioon ja ammatillista koulutusta tarjoaviin opistoihin, myös joihinkin muihin ammatillisiin koulutuksiin, jotka oli varattu vain keskikoulun suorittaneille. Kouluttautuminen jossakin näistä johti todennäköisesti ykkös- tai kakkosryhmän ammattiasemaan. Vuonna 1970 yli 15-vuotiaista vähintään keskikoulun suorittaneista helsinkiläismiehistä kolme neljäsosaa kuului ensimmäiseen tai toiseen sosiaaliryhmään, ja kun taas tätä lyhemmän pohjakoulutuksen saaneista kolme neljäsosaa sijoittui kolmanteen tai neljänteen sosiaaliryhmään. Ammatinvalintaoppaissa kansakoulu- ja keskikoulupohjaiset ammatit erotettiin toisistaan muun muassa ensin mainitun ruumiinrakenteeseen kohdistuvien vaatimusten perusteella; rinnakkaiskoulujärjestelmän jako heijastui tätä kautta työelämään asti. Kansakoulua käyvien jatkovaihtoehdot olivat työssä oppiminen tai lyhyt, korkeintaan muutaman vuoden ammattikoulutus.¹⁵

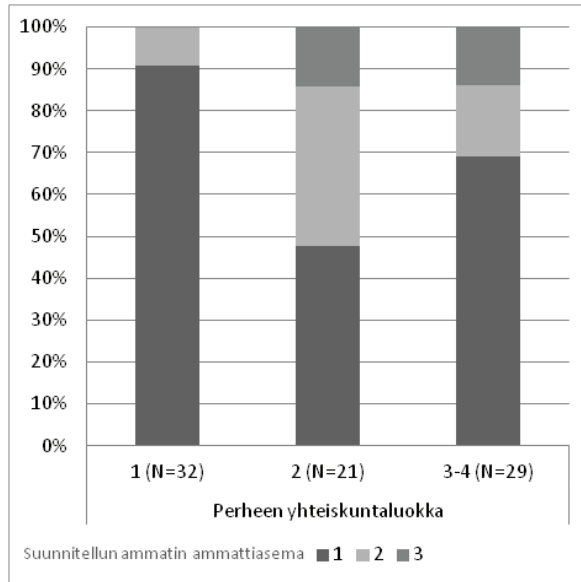
Kuinka korkealle?

Keskikoulun viimeisen luokan keväänä nuorilla oli takanaan vähintään yhdeksän vuotta koulunkäyntiä, ja heidän oli tehtävä päätös siitä, halusivatko he jatkaa oppikoulussa menen lukioon, hankkia ammatillista koulutusta opistossa, ammattikoulussa tai kursseilla, tai

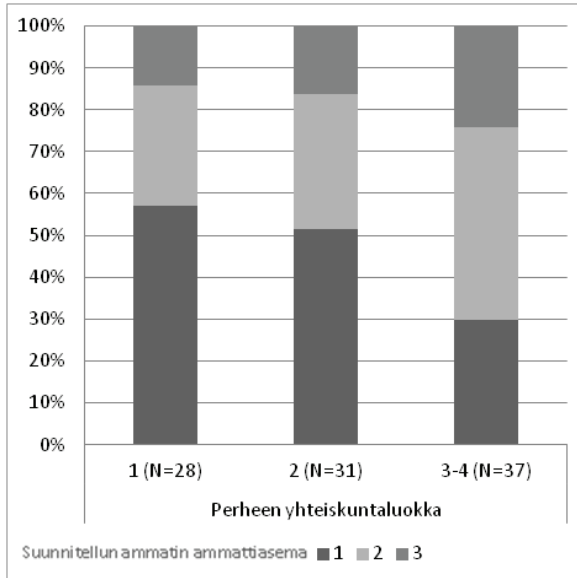
hakeutua suoraan työelämään. Jos koulumenestys keskikoulun viimeisillä luokilla oli ollut heikkoa, he saattoivat suunnitella viidennen luokan käymistä uudelleen paremman päästötodistuksen toivossa. Valinta kiinnittyi siihen, mistä alasta ja ammatista he olivat kiinnostuneet, ja kuinka pitkäkestoiseen koulutukseen heillä oli halua ja mahdollisuus. Tulevaisuuttaan pohtiessaan heidän täytyi myös ottaa huomioon se, millaiset mahdollisuudet onnistua ja menestyä heillä oli tuossa ammatissa ja siihen johtavassa koulutuksessa.¹⁶

Oppikoulu valmisti nuoria keskiluokkaisina pidettyihin ammatteihin. Selvästi valtaosa, noin 85 prosenttia otosteni työväenluokkaisista oppikoulupojista ja 70–75 prosenttia työväenluokkaisista oppikoulutyttöistä suunnitteli ammattia, joka sijoittui omia vanhempia korkeampaan ammattiasemaan. Keskiluokkaisen perhetaustan oppikoulunuorten kohdalla keskiluokkaisen ammatin suunnittelu oli kuitenkin tätäkin yleisempää. Kuvioissa 1–4 esitetään, miten yhteiskuntaluokka ja sukupuoli kytkeytyivät nuoren ensisijaisesti suunnitteleman ammatin ammattiasemaan kahtena otosajankohtana. Vertailua varten on yhdistetty kolmanteen ja neljäljanteen sosiaaliryhmään kuuluvat nuoret yhdeksi ryhmäksi, sillä neljäljanteen sosiaaliryhmään kuuluvia nuoria opiskeli oppikouluissa hyvin vähän ja heitä on myös otoksissani hyvin vähän.¹⁷ Koska ryhmät eivät muutenkaan ole kooltaan suuria, kuviot on tarkoitettu pikemmin suuntaa-antaviksi kuin tiukan kvantitatiivisesti analysoitavaksi.

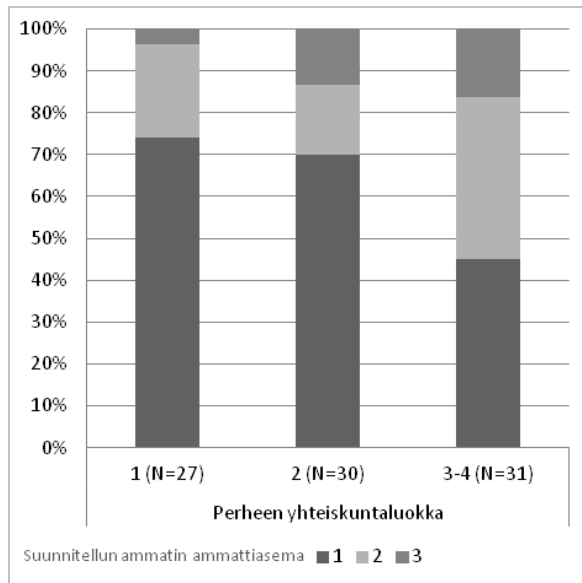
Yksikään otosteni oppikoulunuorista ei suunnitellut ammattia, joka kuuluisi neljäljanteen ammattiasemaan. Myös kolmanteen ammattiasemaan kuuluvan ammatin suunnittelu oli harvinaista. Se oli yleisempää tytöillä kuin pojilla, ja yleisempää vuonna 1960 kuin kymmenen vuotta aiemmin. Sukupuolten välistä eroa voidaan selittää sukupuolijärjestelmän erillään pitämisen ja hierarkian periaatteiden heijastumisella työelämään. Työmarkkinoilla naiset ja miehet toimivat pääosin eri aloilla ja eri ammateissa, ja samalla alalla työkennellessään miesten asema hierarkiassa oli yleensä korkeampi.¹⁸ Oppikoulutyttöjen poikia matalampi tavoitetaso ilmensi heidän mukautumistaan työelämän sukupuolittuneisuuteen. Ammattitaidon hankkimista ja työntekoa ei välttämättä myöskään pidetty yhtä

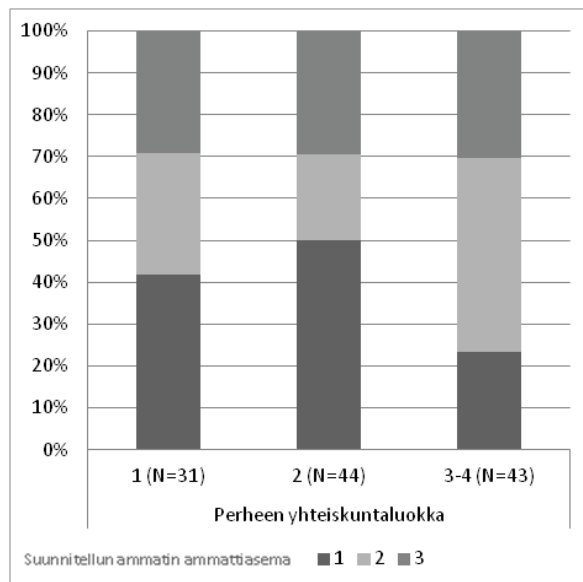
Kuvio 1. Oppikoulupojat 1950 - perheen yhteiskuntaluokka ja nuoren suunnitteleman ammatin ammattiasema

Kuvio 2. Oppikoulutyöt 1950 - perheen yhteiskuntaluokka ja nuoren suunnitteleman ammatin ammattiasema

Kuvio 3. Oppikouluopijat 1960 - perheen yhteiskuntaluokka ja nuoren suunnitteleman ammatin ammattiasema

Kuvio 4. Oppikoulutyöt 1960 - perheen yhteiskuntaluokka ja nuoren suunnitteleman ammatin ammattiasema

tärkeänä työllä kuin pojilla mahdollisen tulevan äitiyden vuoksi. Naimisissa olevat kaupunkilaisnaiset kävivät ansiotyössä yhä yleisemmin, mutta elintason kohoamisen arveltiin eräässä ammatinvalinnan oppikirjassa johtavan perheenäitien ”vapautumiseen” ansiotyöstä ja omistautumiseen pelkästään kodinhoitoon.¹⁹

Tavoitetason madaltuminen 1950-luvun aikana lähes kaikissa sukupuolen ja yhteiskuntaluokan mukaan jaetuissa oppikoululaisryhmissä voidaan tulkita reaktiona oppikoulukoulutuksen yleistymiseen ja koulutuspaikkojen vajaukseen. Muodolliselle koulutukselle oli yhä suurempi tarve, mikä näkyi sekä oppikouluissa että ammatillisessa koulutuksessa. Yhä suurempi osa vanhemmista pyrki saamaan lapsensa oppikouluun, ja samanaikaisesti ikäluokkien koot kasvoivat suurten ikäluokkien varttuessa keskikouluikäisiksi. Koulujen ja luokkien määrä lisääntyi ja luokkakoko kasvoi, eikä kaikille oppikoulun pääsyttökinnon hyväksytyksi suorittaneillekaan voitu taata opiskelupaikkaa. Myös ammattikoulutuksen kysyntä oli suurta, ja halutuimmille linjoille oli jopa vaikeampi päästä kuin oppikouluun. Kansa- tai keskikoulun suorittaneille tarkoitettuja jatkokoulutuspaikkoja oli 1930-luvulla ollut koko maassa vain noin neljännekselle 15-vuotiaiden ikäluokasta, mutta muodollisen koulutuksen merkityksen voimistuessa ja ikäluokkien koon kasvaessa jatko-opintoihin pyrkivien nuorten tilanne vaikeutui. Kaikille ylioppilaille ei enää riittänyt opiskelupaikkaa korkeakoulussa. Osa ylioppilaista hakeutui sen takia keskikoulun käyneille tarkoitettuihin koulutuksiin, ja keskikoulukurssin suorittaneet saattoivat puolestaan syrjäyttää kansakoulun käyneitä pyrittäessä ammatilliseen koulutukseen.²⁰

Yhteiskuntaluokkien välisiä eroja verrattaessa nähdään kuvioissa 1-4 selvin ja kaikissa neljässä samansuuntainen ero sosiaaliryhmien 1 ja 3-4 välillä, mikä on odotettavaa. Korkeimpaan sosiaaliryhmään kuuluneet nuoret suunnittelivat vanhempiensa kanssa samaan asemaan kiinnittyviä ammatteja suhteessa useammin kuin kolmanteen ja neljänteen sosiaaliryhmään lukeutuvat nuoret. Työväenluokkaiset nuoret suunnittelivat puolestaan muita useammin työväenluokkaisia ammatteja.

Toiseen sosiaaliryhmään lukeutuneiden nuorten ammattiasemasuunnitelmat asettuvat näiden kahden väliin vuoden 1950 oppikoulutyttöjen ja vuoden 1960 oppikoulupoikien kohdalla. Vuoden 1960 oppikoulutyttöjen kohdalla ensimmäiseen ja toiseen sosiaaliryhmään kuuluneiden ammattiasemasuunnitelmat noudattelevat toisiaan. Vuoden 1950 oppikoulupojista toiseen sosiaaliryhmään kuuluvat ovat suhteellisen pieni joukko, mutta on mielenkiintoista, että he näyttäisivät suunnitelleen työväenluokkaisia poikia useammin vanhempiansa kanssa samaan ammattiasemaan kuuluvia ammatteja. Siten heidän tavoitetasonsa ammattiaseman suhteen oli hieman matalampi kuin työväenluokkaisilla oppikoulupojilla. Ehkäpä toiseen sosiaaliryhmään kuuluneille pojille oppikoulun käyminen merkitsi "vain" saman sosiaalisen aseman saavuttamista vanhempiansa kanssa, kun taas työväenluokkaiset pojat olivat kunnianhimoisempia tavoitteissaan. Oppikoulu näyttäytyi heille porttina sellaisiin mahdollisuuksiin, joihin heidän vanhemmillaan ei ollut ollut pääsyä.

Työväenluokkaisten oppikoulutyttöjen keskuudessa oli yleisintä suunnitella toiseen sosiaaliryhmään kuuluvaa ammattia. Näiden ammattien suosio oli muutenkin suurempi tyttöjen kuin poikien keskuudessa. Kyse oli myös yleisemmällä tasolla tyttöjen ja poikien erilaisesta suhtautumisesta työntekoon. Keskikoululaisille suunnatussa ammatinvalinnan oppikirjassa perheenemännyys esitettiin 1950-luvun lopussa "elämäntehtävänä, johon on sopivan ammattikoulutuksen avulla valmistuttava aivan kuten muihinkin ammatteihin."²¹ Tyttöjä rohkaistiin kehittämään kodin- ja lastenhoitoon liittyviä taitoja ja ominaisuuksia, koska näitä pidettiin varmuudella hyödyllisinä taitoina. Niin Helsingin kuin koko maankin oppikouluissa oli ollut tyttöenemmistö jo 1910-luvulta lähtien, mutta tyttöjen koulutie päättyi poikia useammin keskikoulun suorittamiseen.²²

Raha ratkaisee

Työväenluokkaisten oppikoululaisten keskiluokkaisia koulutovereitaan matalampia ammattiasemasuunnitelmia pyritään seura-

vassa ymmärtämään alussa esitellyn kolmen pääomatyypin avulla. Käsittelemme ensin taloudellisen pääoman – ja ennen kaikkea siinä ilmenevien puutteiden – vaikutusta. Koska ammattiasema on yhteydessä tulotasoon, on oletettavaa, että keskiluokkaiset perheet olivat työväenluokkaisia perheitä paremmassa ja turvatummassa taloudellisessa asemassa. Palkan suuruuden lisäksi tähän vaikutti se, että työväenluokkaiset perheet kohtasivat keskiluokkaisissa ammateissa toimivia useammin kausityöttömyyttä sekä työtapaturmista tai fyysisesti raskaasta ja kuluttavasta työstä johtuvaa ajoittaista tai pysyvää työkyvyttömyyttä.²³

Lähtökohtaisesti kaikkien oppikoulua käyvien lasten vanhempien voidaan olettaa suhtautuneen myönteisesti koulutukseen ja lastensa kouluttamiseen, olihan päätös lapsen pyrkimisestä oppikouluun ollut perheen yhteinen. Sekä valtion että yksityiset oppikoulut olivat maksullisia, mutta valtion oppikoulujen lukukausimaksut olivat pienempiä. Tämän vuoksi myös niiden oppilasrakenne oli erilainen. Esimerkiksi lukuvuonna 1959–1960 helsinkiläisten valtion oppikoulujen keskikoululaisista neljällä kymmenestä oli vanhemmat, jotka luokiteltiin työntekijäasemaan. Yksityisten oppikoulujen keskikoululaisista heitä oli vain runsas neljännes.²⁴ Oppikouluista oli mahdollista anoa vapaaoppilaspaikkaa saadakseen alennusta tai vapautuksen lukukausimaksusta. Yksityisten oppikoulujen oli tarjottava vapaaoppilaspaikkoja saadakseen valtionapua. Ehtona oli, että varattomille tai vähävaraisille annetut alennukset ja vapautukset vastasivat noin kymmenesosaa (perittyjen ja perimättä jätettyjen) lukukausimaksujen yhteismäärästä.²⁵

Taloudelliset syyt painoivat nuorten pohtiessa opintojensa jatkamista. Lukio ja ylioppilastutkinto toivat vähintään kolme opiskeluvuotta lisää, mutta eivät valmistaneet ammattiin. Ammatillisen koulutuksen hankkiminen keskikoulun jälkeen koulussa tai opistossa kestäisi puolestaan yhtä pitkään kuin lukion suorittaminen ja johtaisi ammatilliseen pätevyyteen. Eräs äiti suunnitteli piirtämisestä kiinnostuneelle pojalleen teknisen piirtäjän ammattia vedoten teknillisessä koulussa hankittavan koulutuksen lyhyeen kestoan ja taloudellisiin syihin. Pojan isä oli kuollut edellisenä vuonna tuberku-

loosiin ja äiti työskenteli kassanhoitajana huoltoasemalla. Poika oli jo aiemmin vaihtanut yksityisestä poikakoulusta valtiolliseen oppikouluun pienemmän lukukausimaksun vuoksi. Nuorukainen itse mietti piirtäjän ammatin lisäksi ylioppilaaksi opiskelua ja ruotsinkieliseen kauppakorkeakouluun hakeutumista, mutta tämä suunnitelma olisi vaatinut työssäkäyntiä päivisin ja opiskelua iltaisin.²⁶

Tiukan rahatilanteen vuoksi nuori saattoi myös suunnitella opintojen aloittamista vasta myöhemmin. Joissakin tapauksissa oli mahdollista yhdistää työskentely ja opiskelu, mutta tämän kuormittavuus vaati kunnianhimoa ja päättäväisyyttä. Eräs jalkinetyöntekijän ja siivoojan tytär oli menestynyt keskikoulussa erinomaisesti, ja opettaja kehui häntä taidokkaaksi ainekirjoittajaksi. Ammatinvalinnanohjauslomakkeessa hän ilmoitti suunnittelevansa muun muassa sanomalehtialaa, koska siinä saisi ”kehittää arvostelukykyä, tutustua uusiin ihmisiin eri yhteiskuntaluokista ja tehdä tuttavuutta uusien asioiden kanssa.” Tytön suunnitelmia vaikeutti hänen omien sanojensa mukaan kuitenkin se, että ”[Perheen] taloudelliset olot vaativat pikaista ansiota, joten voin suunnitella opintoja vasta myöhemmin.” Ammatinvalinnanohjaaja suositteli hänelle ensin Yhteiskunnallisen korkeakoulun sanomalehtilinjaa, mutta taivutteli hänet myöhemmin jatkamaan lukiossa auttaen opintoavustuksen hakemisessa.²⁷

Opintoavustusta oli mahdollista hakea sekä ammatillisiin opintoihin että kahdelle viimeiselle lukioluokalle. Ehtoina oli kodin vähvaraisuus sekä nuoren lahjakkuus, ahkeruus ja alle 24 vuoden ikä. Ammatillinen koulutus oli monesti edullisempaa kuin oppikoulunkäynti, mutta rahaa tarvittiin joka tapauksessa koulua käyvän nuoren elinkustannuksiin. Ruoka, asunto ja vaatteet veivät varoja sen sijaan, että nuori olisi ollut työssä ja tuonut palkkansa kotiin. Ammattiopintoavustuksen lisäksi oli mahdollista anoa korotonta lainaa. Sodassa jommankumman tai molemmat vanhempansa menettäneen orvon oli mahdollista saada niin sanottua työhuoltoa, mikä tarkoitti maksutonta ammatillista koulutusta ja kurssikirjoja sekä asuntoa ja ruokaa. Opintoavustukset oli suunnattu ammatillisen kouluttautumisen tueksi, esimerkiksi sotaorpojen oli mahdollista saada tukea oppikouluopintoihin vain siinä tapauksessa, että he katsottiin tavallista lah-

jakkaammiksi, he olivat menestyneet hyvin aiemmissä opinnoissaan ja koulusta oli suorittamatta korkeintaan kaksi viimeistä lukuvuotta. Vaikka opintoavustuslait olivat hengeltään edistyksellisiä, niiden merkitys jäi pieneksi etuuksien pienuuden ja edunsaajien harvalukuisuuden vuoksi.²⁸ Tuen merkitys oli yksittäisille perheille suuri: työväestöön kuuluneen perheen nuoren tulevaisuus saattoi riippua kokonaan siitä, myönnettiinkö hänelle opintoavustusta.²⁹

AmmatINVALINNANOHJAUSLOMAKEISSA vuonna 1960 kysyttiin perheiden mahdollisuuksia ja halukkuutta jatkokouluttaa oppikoulua käyvää nuorta tiedustelemalla sitä, voiko koti kustantaa koulutuksen kokonaan, osittain tai ei ollenkaan. Kun oppikoulutyttöjä ja -poikia tarkastellaan erikseen, ja nämä vielä jaetaan kahteen osaan sosiaaliryhmän perusteella, huomataan ryhmien välillä jonkin verran eroja. Kun verrataan keskiluokkaisia ja työväenluokkaisia nuoria, huomataan eroa sen suhteen, kuinka suuri osa vanhemmista oli valmis maksamaan kokonaan koulutuskustannukset. Noin puolet työväenluokkaisten tyttöjen ja poikien vanhemmista lupasi maksaa kustannukset kokonaan, kun taas keskiluokkaisten nuorten vanhemmista lähes kolme neljäsosaa oli valmis näin tekemään.³⁰ Taloudellisten syiden merkitys tuli esiin työväenluokkaisten vanhempien perustellessa kantaansa poikansa tai tyttärensä ammattisuunnitelmiin. Vanhemmat kannattivat ammatteja, jotka tarjosivat hyvän ja turvatun toimeentulon tai joihin oli lyhyt koulutusaika.³¹ Esimerkiksi erään oppikoulutytön äiti kannatti tyttärensä lastentarhanopettaja- ja lastenhoitajasuunnitelmia, sillä tytön ”on päästävä pian työhön kun äiti on sairas, eikä voi kouluttaa korkeammalle. Ja kun perheessä on muitakin lapsia eikä kellään ole vielä ammattia.”³²

Yhdenkään pojan vanhemmat eivät ilmoittaneet, etteivät pysty tai halua osallistua lainkaan poikansa koulutuskustannuksiin. Muutaman oppikoulua käyvän tytön vanhempi sen sijaan valitsi tämän vaihtoehdon. Tyttöjen kouluttamiseen ei oltu aivan yhtä halukkaita kuin poikien sen vuoksi, että tytöillä naimisiinmeno ja perheen perustaminen katkaisivat usein työuran. Sukupuoli-ihanteiden mukaan pojat nähtiin tulevina perheeneläjinä, joiden koulutukseen investoiminen oli erityisen tärkeää. Vaikka 1950-luvulla naimisissa olevien

naisten työnteko yleistyi ja oppikoululaisista oli selvä enemmistö tyttöjä, arveltiin joissain 1950-luvulla laadituissa työvoimaennusteissa ja ammatinvalinnanoppikirjoissa kotiäiti-instituution vahvistuvan elintason nousun ja kaupungistumisen myötä.³³

Vuonna 1960 henkilökohtaisen ammatinvalinnanohjauksen osana nuorta haastateltiin myös muun muassa koulunkäynnistä, perhe- ja ystävyys-suhteista sekä asumisesta. Monessa haastattelussa ohjaaja tiedusteli perheen taloudellista tilannetta, jota nuoret luonnehtivat joko keskinkertaiseksi tai vaikeaksi ja tiukaksi. Esimerkiksi työväenluokkaisista oppikoulutyöistä kuusi kymmenestä piti perheensä taloudellista tilannetta kohtalaisena ja yksi heistä luonnehti sitä suorastaan hyväksi. Lähes neljä kymmenestä heistä totesi sen kuitenkin heikoksi.³⁴ He asuivat keskimääräistä ahtaammin, neli- tai viisihenkinen perhe asui monessa tapauksessa yksiossa. Tällaisessa tilanteessa nuoren oli vaikea saada lukurauhaa, ja rahan vähyyks oli joidenkin vanhemmilla toistuva riidanaihe.³⁵ Ahtaasti asuminen ja tiukka taloudellinen tilanne saattoivat myös johtua siitä, että lasten oppikoulukoulutuksen mahdollistamiseksi perheissä oli jouduttu tinkimään elintasosta. Koulutuksen toivottiin osoittautuvan kannattavaksi sijoitukseksi.

Toimeentulon niukkuus liittyi joissakin perheissä ajoittaiseen työttömyyteen tai perheenjäsenen sairauteen. Nuorille oli selvää, että myös heidän piti kantaa vastuuta perheen toimeentulosta. Ammatinvalintapsykologi kuvasi vuonna 1960 erästä oppikoulua käyvää poikaa introvertiksi ja arveli tämän kokevan ”syyllisyydentunteita ja ahdistusta [siitä,] ettei auta tarpeeksi taloudellisesti kun isä on sairas. Yrittää tämän takia tehdä parhaimpansa koulussa”. Pojan äiti ei käynyt töissä, ja perheen isä ei voinut sairauden takia harjoittaa autokuljettajan ammattiaan.³⁶ Perheen tulojen riittävyyden arviointi oli toki hyvin subjektiivista, ja saattoi riippua myös siitä, saiko nuori käyttörahaa vanhemmiltaan. Kohtalaiseksi toimeentuloksi riitti yhdelle se, että perheessä ei kärsitty puutetta. Hänen äitinsä toivoi kuitenkin tytön menevän töihin mahdollisimman pian.³⁷ Toinen puolestaan harmitteli sitä, etteivät vanhemmat antaneet elokuvarahaa ja piti sitä nuukailuna.³⁸

Koulutuksen arvo ja merkitys

Vanhempien kantaan lastensa kouluttamisesta vaikutti perheen senhetkisen taloudellisen tilanteen lisäksi se kuinka tärkeänä ja kannattavana tätä sijoitusta pidettiin. Kouluttaminen oli sijoitus tulevaisuuteen, mihin vanhemmatkin viittasivat perustellessaan lapselleen toivomaansa ammattia. Suurin osa heistä viittasi nuoren omaan kiinnostukseen ja taipumuksiin, mutta he perustelivat ehdotuksiaan myös paremmalla ansiotasolla ja laajemmilla tulevaisuudenmahdollisuuksilla. Esimerkiksi eräs kirjapainoalalla työskentelevä isä halusi tyttärensä jatkavan lukiossa, jotta tällä olisi paremmat mahdollisuudet hyvin palkattuun ammattiin. Tyttö itse suunnitteli lastentarhanopettajan tai sairaanhoitajan ammatteja, joihin kouluttautuvista suuri osa oli ylioppilaita, vaikka virallinen pohjakoulutusvaatimus oli keskikoulu.³⁹ Pojistaan sähköasentajaa ja sähköinsinööriä tai -tekniikkaa toivoneet metallijyrsijä- ja puuseppäisät viittasivat hyviin tulevaisuudennäkymiin ja työmahdollisuuksiin perusteluissaan.⁴⁰ Koulutus- ja ammattivalintoja ei tehty pelkästään nuoren kiinnostuksen perusteella, vaan myös työllisyysnäkömät ja ansiotaso vaikuttivat valintoihin.

Koulutuksen merkitys oli yhteydessä myös sukupuoleen. Aiemmassa tutkimuksessa on esitetty perheiden suosineen koulutusinvestoinneissa tyttöjä. Pojille on ollut yleensä runsaammin tarjolla vain lyhyttä pohjakoulutusta vaativia työpaikkoja, jotka ovat kuitenkin tarjonneet kohtuullisen tulotason ja sosiaalista arvostusta, monesti myös etenemismahdollisuuksia. Kouluttamattomille tytöille työpaikkoja oli suhteellisesti vähemmän tarjolla eivätkä ne tarjonneet etenemismahdollisuuksia.⁴¹ Vaikka työväenluokkaisten tyttöjen ammattisuunnitelmat olivat vaatimattomampia kuin heidän keskiluokkaisten toveriensa, keskikoulu paransi tyttöjen työmarkkina-asemaa huomattavasti. Keskikoulu oli esimerkiksi pohjakouluvaatimus eräisiin postin, rautateiden ja pankkien tehtäviin.⁴²

Kulttuurisen pääoman suhteen kysymys oli siitä, miten perheessä suhtauduttiin koulutukseen ja työntekoon. Tärkeää oli myös se, pystyivätkö vanhemmat tukemaan nuorta oppikoulussa tarvittavien

taitojen kehittämisessä. Pierre Bourdieun ja Jean-Claude Passeronin mukaan keskiluokkaisten perheiden lapset sopeutuvat työväenluokkaisten perheiden jälkeläisiä paremmin muodollisen koulutuksen vaatimuksiin, koska he ovat sosiaalistuneet koulun edustamiin arvoihin ja käyttäytymismalleihin kotona. Esimerkkeinä tästä he käyttävät kieltä ja ilmaisutapoja.⁴³ Lasten yhteiskuntaluokka saattoi vaikuttaa myös opettajien suhtautumiseen heihin. Lisäksi työväenluokkaiset nuoret olivat saattaneet oppia kodin piirissä esimerkiksi vanhempiensa ammattien kautta sellaisia taitoja, jotka rikastuttivat koulun teoreettispainotteisia opintoja ja osoittivat, mitä muunlaisia taitoja ja osaamista voi olla.⁴⁴

Joillakin työväenluokkaisilla nuorilla oli vaikeuksia sopeutua oppikouluun, tai he huomasivat kodin ja koulun välillä olevia ristiriitaisuuksia. Tämä heijastui osaan nuorista epävarmuutena: keskikouluopinnoista oli mahdollista ponnistaa erilaiseen koulutukseen ja tulevaisuuteen kuin se, mitä heidän vanhempansa edustivat. Tämä tulevaisuus saattoi tuntua vieraudessaan riskiltä tai vähintään jännittävältä. Esimerkiksi erästä oppikoulupojan on psykologin lausunnossa arveltu olevan sosiaalisesta taustastaan johtuen epävarma ja kokevan alemmuudentuntoja. Hän oli menestynyt ammatinvalinnanohjauksen yhteydessä tehdyissä kykytesteissä hyvin, ja koulumestys hänellä oli todistuksen valossa keskitasoa. Opettaja arveli, ettei poika päässyt kouluympäristössä parhaimpiin suorituksiinsa. Hänen satamatyöläisenä työskentelevä isänsä oli ajoittain työttömänä, mikä vaikeutti perheen toimeentuloa. Hän oli perheen ensimmäinen oppikoululainen: hänen isoveljensä oli opiskellut ammattikoulussa mekaanikoksi ja hänen isoisänsä kävi kauppakoulua. Viisihenkinen perhe asui kaksiossa. Pojalla itsellään ei ollut varmoja suunnitelmia tulevaisuudelleen, vanhemmat olivat ehdottaneet hänelle teknilliseen kouluun menemistä.⁴⁵

Vanhempien oma kokemuspohja vaikutti heidän tietämykseensä eri ammateista ja niille kouluttautumisesta. Erään oppikoulupojan postittajana toimiva äiti ehdotti pojalleen mekaanikon ammattia. Hänelle oli tärkeää, että poika ”saisi työpaikan sellaisen jossa todella viihtyisi, pitäisi työstään ja olisi hyödyksi koko yhteiskunnalle.” Hy-

vin koulussa menestynyt poika itse suunnitteli teknilliseen kouluun tai opistoon pyrkimistä, jotka edustivat teknillisen alan hierarkkisessa koulutusjärjestelmässä ammattikoulussa suoritettavaan mekaanikon tutkintoon verrattuna korkeampaa koulutusta. Poika ei tuntenut Kotkassa asuvaa isäänsä, ja ammatinvalinnanohjaaja arvelikin pojan kärsivän sosiaalisesta alemmuudentunteesta aviottoman syntyperänsä takia. Perhepiiristään hän ei saanut yllykettä pitkälle kouluttautumiseen.⁴⁶

Vanhempien omalla koulutuksella on voimakas vaikutus siihen, millaisia tavoitteita ja odotuksia he asettavat lapsilleen. Perheen sosioekonominen asema heijastuu lasten koulumenestykseen ja koulutustasoon osaksi perheen odotusten kautta.⁴⁷ Keskiluokkaisten, pitkän koulutuksen saaneiden vanhempien näkökulmasta oli itsestään selvää, että heidän lapsensa saisivat myös vähintään samantasoisen koulutuksen. Vaikka lapset eivät omaksuneet vanhempiensa arvoja ja asenteita suoraan, tässä kysymyksessä perheen vaikutusvalta oli suuri. Vanhempien oli vaikeampi tukea lapsiaan esimerkiksi lukioon pyrkimisessä, jos heillä itsellään eikä heidän lähipiirillään ollut siitä kokemusta. Nuoria varoiteltiin lukion vaativuudesta ja teoreettisuudesta keskikouluun verrattuna, ja heitä neuvottiin pohtimaan erittäin tarkkaan, olivatko he tarpeeksi lahjakkaita menestyäkseen lukiossa. Ammatinvalintaoppikirjoissa korostettiin, että etenkin jos perheen taloudellinen tilanne oli tiukka, nuoren tuli punnita valintojaan hyvin tarkkaan.⁴⁸

Yhteiskuntaluokkien väliset erot kouluttautumiseen suhtautumisessa näkyvät siinä, kuinka suuri osa nuorista aikoi lukioon, jonka kautta opintoja voisi jatkaa kaikista pisimmälle. Ensimmäiseen sosiaaliryhmään lukeutuvista nuorista aikoi lukioon vuonna 1950 tytöistä ja pojista noin kaksi kolmasosaa. Ero työväenluokkaisiin nuoriin oli erityisen suuri tyttöjen kohdalla, sillä kolmanteen tai neljänteen sosiaaliryhmään kuuluvista pojista aikoi lukioon alle puolet ja tytöistä vain kuudesosa. Näihin sosiaaliryhmiin kuuluvissa tytöissä oli hyvin paljon sellaisia, jotka olivat epävarmoja suunnitelmistaan. Osa heistä oli koulutodistuksen keskiarvon perusteella menestynyt koulussa keskitasoa heikommin, mutta heidän joukkoon mahtui samassa

suhteessa myös keskitasoa parempia arvosanoja saaneita.⁴⁹ Työväenluokkaisen taustan voi nähdä vaikuttaneen esimerkiksi siihen, että eräs kumituotetyötä tehneen isän koulussa erinomaisesti menestynyt tytär suhtautui lukioon menemiseen hyvin epävarmasti. Opettajat ja ammatinvalinnanohjaaja kannustivat häntä lukioon, mutta tyttö suunnitteli vanhempiansa kanssa suorempaa reittiä ammattiin tähdäten kansakoulunopettajia keskikoulupohjalta valmistaneeseen seminaariin.⁵⁰

Myös vuoden 1960 otoksissa työväenluokkaiset nuoret suunnittelivat lukio-opintoja korkeimpaan sosiaaliryhmiin kuuluneita selvästi harvemmin. Kun korkeinta sosiaaliryhmää edustaneista tytöistä ja pojista noin puolet aikoi lukioon, työväenluokkaisista pojista tätä suunnitteli reilu neljännes ja tytöistä viidennes. Kaikissa muissa ryhmissä, paitsi työväenluokkaisissa oppikoulutyttöissä, keskikoulusta lukioon varmuudella aikoneiden osuus laski 1950-luvun aikana. Moni oli vielä keskikoulukeväänä jatkosuunnitelmistaan epätietoisia, mutta todennäköisesti moni heistä kallistui lukioon menon kannalle.⁵¹ Ylioppilaiden osuus kaikista 20–24-vuotiaista helsinkiläismiehistä pysyi noin viidesosassa 1950-luvun ajan, mutta kasvoi 1960-luvun alkupuoliskolla lähes neljännekseen. Samanikäisten helsinkiläisnaisten kohdalla ylioppilaaksi kirjoittamisen suosio nousi jo 1950-luvun aikana. Kun vuonna 1950 heidän osuutensa oli 16 prosenttia, kymmenen vuotta myöhemmin heitä oli jo yhtä suuri osuus kuin miehiä, viidennes, ja vuonna 1965 heitä oli lähes neljännes.⁵²

Lukion jälkeen seuraavaksi korkeimpana koulutuksena voitiin pitää opistotasoa. Tällaiseen tutkintoon tähtääviä oli yhtä suuret osuudet ensimmäiseen sosiaaliryhmään sekä kolmanteen ja neljänteen ryhmään kuuluneiden perheiden nuorissa. Opistotasoisen tutkinnon suosio oli kaikkien sosiaaliryhmien nuoria vertailtaessa suurinta toiseen sosiaaliryhmään kuuluneiden nuorten joukossa.⁵³ Työväenluokkaisten nuorten ja heidän perheidensä suhtautumista koulutukseen voidaan luonnehtia työelämälähtöiseksi. Tulevaisuudensuunnitelmissa otettiin ensisijaisesti huomioon työelämän vaatimukset ja valinnoissa pyrittiin välttämään riskinottoa esimerkiksi työllistymisen suhteen. Perheissä arvostettiin koulutusta ja ihannoitiin valkolakkia,

mutta sen tavoittelun ajateltiin olevan varattu vain hyvin lahjakkaille. Moni keskiluokkaisista nuorista suhtautui lukioon itsestään selvänä jatkona keskikoululle, mutta työväenluokkaiset nuoret pohtivat tarkemmin eri vaihtoehtoja ja niiden seurauksia. Kunnianhimoa heillä kyllä saattoi olla, mutta pitkiä opintoja ei nähty ainoana eteenpäin vievänä voimana. Esimerkkinä voidaan mainita eräs oppikoulupoika, joka luonnehti menestynyttä henkilöä siten, että tämä oli käynyt vain vähän koulua, mutta silti päässyt pitkälle.⁵⁴

Läheisten esimerkit aikuisuudesta

Keskikoulun käyneistä valtaosa aikoi jatkaa opintoja jollain tavalla, joten sukulaisten ja tuttavien kautta mahdollisesti hankittavat työpaikat eivät ainakaan tässä vaiheessa olleet heille yhtä ajankohtaisia kuin kahdeksanvuotista kansakoulua päättäneille. Sosiaalisella pääomalla oli kuitenkin myös heille merkitystä, viestihän ammatteihin perustuva sosiaaliryhmäjoittelu siitä, että nuorilla oli lähipiirissään hyvin erilaisia malleja työnteosta ja aikuisuudesta. Työväenluokkaisen ja keskiluokkaisten nuorten vanhemmat työskentelivät erilaisissa tehtävissä, heillä oli erilainen koulutus ja heidän ammattejaan arvostettiin eri tavoin. Työväenluokkaisissa perheissä isät työskentelivät esimerkiksi kirvesmiehinä, vahtimestareina ja postiljooneina ja amatissa toimivat äidit olivat ompelijoita, tehdastyöläisiä ja rahastajia. Keskiluokkaisten nuorten vanhemmat antoivat mallia toimimalla muun muassa mainospäälliköinä, insinööreinä ja työnjohtajina, sairaanhoitajina, opettajina ja kirjanpitäjinä.

Eri yhteiskuntaluokkien nuorilla oli myös monella muulla tavoin erilainen sosiaalinen ympäristö. Vuoden 1960 lomakkeissa kysyttiin nuorelta tämän sisarusten ikää ja koulutusta. Vanhemmat sisarukset voivat auttaa nuorempiaan esimerkiksi uuteen kouluun sopeutumisessa kertomalla koulutyöskentelystä ja opettajien odotuksista, auttamalla läksyissä sekä antamalla emotionaalista tukea.⁵⁵ Vain muutamilla työväenluokkaisista oppikoululaistytöistä ja -pojista oli lukion käynyt tai lukiossa parhaillaan oleva sisarus. Keskiluokkai-

sista oppikoululaisista näin oli yhteensä lähes neljänneksellä. Myös keskikoulun käyneet tai sitä käyvät sisarukset olivat yleisempiä keskiluokkaisten kuin työväenluokkaisten nuorten sisarusparvissa. Niistä työväenluokkaisista nuorista, joilla oli yli 11-vuotiaita sisaruksia, noin kuudella kymmenestä ainakin yksi näistä kävi tai oli käynyt oppikoulua. Keskiluokkaisten nuorten kohdalla näin oli yli neljällä viidestä.⁵⁶ Yleissivistävässä koulutuksessa jatkaminen oli ammatillista kouluttautumista vieraampi vaihtoehto työväenluokkaisille nuorille myös heidän sisartensa kautta.

Ammatinvalinnanohjaajat kysyivät nuorilta myös siitä, oliko näillä sukulaisia tai tuttavvia, joiden ammatteja he pitivät kiinnostavina. Tämä kuvaa yleisemmin heidän sosiaalista ympäristöään. Oma tulevaisuus jonkin tietyn ammatin harjoittajana oli nuorelle helpommin hahmotettavissa ja kuviteltavissa, jos hän tunsi jonkun tässä ammatissa toimivan. Omassa työssään viihtyvä saattoi myös kannustaa nuorta suuntautumaan alalleen ja antaa hänelle tarvittavia tietoja. Nuoret viittasivat perheenjäsenten lisäksi täteihin, enoihin, setiin ja serkkuihin esimerkkeinään. Koulussa annettu ammatinvalinnanohjaus oli kaikille nuorille yhteistä, mutta helpoiten he pystyivät saamaan tietoa lähipiirinsä ammanteista ja niihin johtavista koulutusväylistä.⁵⁷

Etenkin työväenluokkaisten nuorten keskuudessa oli harvinaista, että nuori olisi maininnut lähipiiristään ketään, jonka ammatista hän olisi kiinnostunut. Heidän mainitsemansa ammatit eivät myöskään kiinnittyneet keskiluokkaiseen koulutustaustaan, vaan etenkin pojat mainitsivat ammattitaitoisia työntekijöitä kiinnostavaa työtä tekevinä sukulaisina ja tuttavina. Käytännönläheistä ja osin ruumiillista työtä tekevä ammattityöntekijä tuntui itseä lähemmältä ja helpommin tavoitettavissa olevammalta miehen mallilta kuin pitkän teoreettisen koulutuksen saaneet asiantuntijatehtävissä työskentelevät henkilöt. Nuoren tuttavapiiriin ei välttämättä edes kuulunut ketään tällaista.

Perhe- ja tuttavaverkostojen merkitystä aikuiseksi varttuvalla ja identiteettiään etsivälle nuorelle ei voi aliarvioida. Taloudellinen mahdollisuus opiskella, samoin kuin kotoa saatu kannustus opin-toihin ja koulutuksen arvostus olivat tärkeitä, mutta myös lähipiirin suora esimerkki vaikutti. Tätä on selitetty käsitteillä sitovasta ja

verkostoivasta/silloittavasta sosiaalisesta pääomasta (*binding social capital, bridging social capital*). Tiiviit sosiaaliset suhteet jollain tapaa samankaltaisten ihmisten välillä, esimerkiksi samanlaista yhteiskunnallista asemaa edustavien kanssa, sitovat yksilöä tähän piiriin ja vahvistavat hänen identiteetissään näiden henkilöiden kanssa yhteisiä piirteitä. Verkostoivaa sosiaalista pääomaa muodostuu sen sijaan keskenään erilaisista taustoista lähtöisin olevien henkilöiden välillä. Tämä auttaa näkemään vaihtoehtoja oman tulevaisuuden kannalta ja voi avata sellaisia mahdollisuuksia, jotka eivät muuten olisi edes tavoiteltavissa.⁵⁸

Sekä sitova että verkostoiva sosiaalinen pääoma olivat tärkeitä nuorille. Jokapäiväisessä elämässä tiiviit sosiaaliset suhteet samankaltaisessa tilanteessa eläviin oleviin ovat välttämättömiä. Verkostoiva sosiaalinen pääoma saattoi antaa tarvittavan sysäyksen jonkin omasta perhetaustasta ja lähipiiristä poikkeavan koulutuksen ja ammatin tavoittelulle, mikä olisi ehkä muuten edustanut hyppyä tuntemattomaan. Esimerkin ja kannustusta saattoi tarjota sukulaisten ja tuttavien lisäksi opettaja tai ammatinvalinnanohjaaja. Esimerkiksi eräs varastomiehen ja leipurin poika oli hyvin epävarma siitä, mitä hän tekisi keskikoulun jälkeen. Hänen koulumenestyksensä oli keskitasoa parempi; ammatinvalinnanohjauksen kykytesteissä hän suoriutui erinomaisesti. Ammatinvalinnanohjaaja kannusti poikaa jatkamaan lukiossa ja pyrkimään tämän jälkeen hänen arasti toivomalleen sanomalehtialalle, mahdollisesti jopa yliopistotutkinnon kautta.⁵⁹

Koulutuksella keskiluokkaan tai ainakin varmempaan asemaan työmarkkinoilla

Keskikoulun käyminen tarjosi rinnakkaiskoulujärjestelmän Suomessa nuorelle huomattavasti enemmän vaihtoehtoja kuin oppivelvollisuuskoulun suorittaminen. Keskikoulu avasi paremmat ammatillisen kouluttautumisen mahdollisuudet ja se oli pohjakoulutusvaatimus esimerkiksi joihinkin valtion virkoihin. Vaikka nuori olisi suunnannut keskikoulun jälkeen suoraan työelämään, hän oli

kansakoulun suorittaneita paremmassa asemassa. Koulutus oli työväenluokkaisille nuorille väylä vanhempiaan parempaan sosiaaliseen asemaan. Jako kansa- ja oppikoululaisiin oli tapahtunut jo lasten ollessa 10–11-vuotiaita, mikä korostaa perheen merkitystä. Oppikouluun hakeutumista koskevan päätöksen olivat todennäköisesti tehneet lapsen vanhemmat. Heidän suhtautuminen koulutukseen sekä mahdollisuudet tukea taloudellisesti ja muilla tavoin koulutuksessa jatkamista vaikuttivat suuresti lapsen päätöksentekoon myös seuraavassa valintavaiheessa, keskkoulun päätyessä.

1950-luvulla oppikoulukoulutuksella, samoin kuin ammatillisella koulutuksella, oli suuri kysyntä ja oppikoululaisten osuus ikäluokasta kasvoi. Jo keskkoulun käyminenkin koettiin todennäköisesti pitkälle kouluttautumisenä perheessä, jossa vanhemmalla sukupolvella ei ollut ollut tähän mahdollisuutta. Yleissivistävän koulutuksen laajentuessa kilpailu koveni, mikä huomataan vertailtaessa keskkoulua päättävien nuorten suunnittelemissa ammatteja ja niiden ammattiasemia vuosina 1950 ja 1960.⁶⁰

Keskkoulun käyminen avasi työväenluokkaisille nuorille sosiaalisen nousun mahdollisuuden, mutta ennen kaikkea antoi mahdollisuuden ei-halutun tulevaisuuden torjumiseen erottautumalla kansakoulun käyneistä. Jatkosuunnitelmissaan he pyrkivät turvallisina ja varmoina pidettyihin ratkaisuihin. Työväenluokkaisten nuorten ammatteja koskevat suunnitelmat poikkesivat keskiluokkaisten koulutoverien aikeista ennen kaikkea siinä, että heidän suunnitelmansa kohdistuivat korkeimpaan ammattiasemaan näitä harvemmin. Selvimmin tämä ero huomattiin oppikoulutyttöillä (sekä vuoden 1950 että 1960 otoksessa) ja oppikoulupojilla vuoden 1960 otoksessa, jolloin keskkoulun käymisen yleistyessä sen tarjoama suhteellinen etu alkoi menettää merkitystään. Oppivelvollisuutta keskkoulussa suorittavien osuus kaikista 7–15-vuotiaista lapsista oli alkanut kohota Helsingissä 1950-luvun jälkipuoliskolla.⁶¹ Keskkulokkaisu, ensimmäiseen tai toiseen ammattiasemaan sijoittuvaa ammattia työväenluokkaiset nuoret suunnittelivat lähes yhtä yleisesti kuin keskiluokkaisesta kodista lähtöisin olevat.

Ammattiasemapyrkimyksiä suurempia eroja löytyi työväen- ja keskiluokkaisten nuorten suhtautumisessa yleissivistävässä koulutuksessa jatkamiseen. Keskiluokkaisten perheiden jälkeläisistä suurempi osa oli varmuudella suuntaamassa lukio-opintoihin kuin työväenluokkaisten kotien nuoret. Aiemman koulumenestyksen merkityksen tarkempi analyysi vaatisi suuremman aineiston, mutta ainakaan tässä aineistossa koulumenestys ei selitä yhteiskuntaluokkien välillä havaittua eroa. Kouluttautuminen keskikoulun jälkeen oli työväenluokasta lähtöisin oleville nuorille ensisijaisesti ammatillista ja he ottivat ratkaisuihinsa tarkkaan huomioon työelämän vaatimukset. Tämän voi nähdä olleen sidoksissa perheiden taloudelliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan. Ajallinen ja rahallinen panostus lukio-opintoihin ei olisi johtanut ammattitaitoon ja varmaan asemaan työmarkkinoilla, vaan nuoren olisi tämänkin jälkeen pitänyt jatkaa opintoja. Näin pitkä kouluttautumisreitti näyttäytyi taloudellisena riskisijoituksena perheessä, jossa ei ollut kouluttautumisperinnettä.

Valkolakkiin suhtauduttiin arvostaen ja ihannoiden, mutta työväenluokkaisten perheiden nuoret eivät suunnitelleet lukio-opintoja yhtä yleisesti kuin ylempien sosiaaliryhmien nuoret. Kuten artikkelin otsikko kuvaa, työväenluokkainen nuori oli suunnitelmissaan riippuvainen monista itsestään riippumattomista seikoista. Päätöksenteko vaati tarkkaa harkintaa.⁶² Lähipiiriin kuului vain harvoin esimerkkejä siitä, mihin lukion suorittaminen saattaisi johtaa. Lukioon pyrkiminen vaati työläisperheiden nuorilta erityistä kunnianhimoa ja suurta luottamusta omaan lahjakkuuteen, kun taas keskiluokkaisissa perheissä päätös jatkaa yleissivistävää koulutusta ja hakeutua lukioon sai todennäköisemmin tukea perheen taloudellisesta tilanteesta ja sosiaalisista verkostoista sekä koulutukseen ja työntekoon suhtautumiseen liittyvistä arvoista.

Taloudellisen pääoman suhteen kysymys oli sen määrästä; oliko perheellä varaa antaa nuoren jatkaa kokopäiväisesti opintoja, vai odotettiin tämä osallistuvan perheen toimeentulon hankkimiseen. Kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman osalta kyse oli puolestaan pikemmin siitä, että työväenluokkaisissa perheessä nämä olivat sällöllisesti erilaisia kuin keskiluokkaisessa perheessä. Työväenluok-

kaisissa perheissä koulutuksella ei ollut samanlaista itseisarvoa kuin keskiluokkaisissa perheissä, vaan koulutuksen arvo oli välineellistä: se tarjosi mahdollisuuden päästä parempaan ja turvumpaan asemaan työmarkkinoilla. Työväenluokkaisessa kulttuurissa aikuistuminen liittyi työntekoon ja sitä kautta saavutettavaan taloudelliseen riippumattomuuteen. Koulutuksen levittäytyminen kaikkiin kansanterroksiin oli alkanut vasta joitakin sukupolvia aiemmin, ja pitkä, erillinen opiskeluaika oli työväenluokkaisissa perheissä vierasta.

Oppikoulunuorten tulevaisuuteen liittyvissä toiveissa ja suunnitelmissa ei ollut eroja vain yhteiskuntaluokan suhteen, vaan myös tyttöjen ja poikien välillä oli huomattavia eroja. Tyttöjen ammatiasematavoitteet olivat kaikissa yhteiskuntaluokissa sekä vuonna 1950 että 1960 selvästi matalampia kuin pojilla. Tämä heijasteli työmarkkinoiden tilannetta ja sukupuolijärjestelmää. Sukupuolittuneet ihanteet rajasivat mitkä alat ja ammatit katsottiin sopiviksi tytöille ja pojille, ja 1950-luvulla nuorille annettu ammatinvalinnanohjaus tuntui pikemmin vahvistaneen kuin kyseenalaistaneen käsityksiä. Kyse oli paitsi sukupuolten erilaisista ammatti- ja alavalinnoista, myös yleisestä suhtautumisesta etenkin perheellisten naisten kodin ulkopuoliseen työntekoon.

Oppikouluun päässeet työväenluokkaiset nuoret saivat 1950-luvulla vanhempiaan selvästi paremman pohjan työmarkkinoille, ja heillä oli hyvät mahdollisuudet nousta keskiluokkaiseen ammatiasemaan. Ylöspäin suuntautuvaa sosiaalista liikkuvuutta auttoi samanaikainen nopea elinkeino- ja ammattirakenteen muutos. Työväenluokkaisten perheiden oppikoulunuoret eivät perineet vanhemmiltaan koulutustasoa. Sen sijaan he omaksuivat kodistaan myönteisen suhtautumisen koulutukseen, joskin tietyissä rajoissa. Työväenluokkainen tausta hillitsi heidän intoaan jatkaa oppikouluopintoja. Ammatilliset opinnot näyttäytyivät teoreettisten opintojen sijaan varmempana ja helpommin itselle kuviteltavissa olevana tienä edetä. Keskikoulun suorittaminen tarjosi nuorille mahdollisuuksia, mutta heidän yhteiskuntaluokkansa ja sukupuolensa rajasivat ja suuntasivat niihin tarttumista.

Lähdeviitteet

- 1 Myrskylä 2009.
- 2 Taloudellisesta kehityksestä ks. Pihkala 1982.
- 3 Oppivelvollisuuslaki, Asetus 101/15.4.1921, Suomen Asetuskokoelma 1921, 331.
- 4 Muhonen 2013.
- 5 Bourdieu 1986; Bourdieu 1984.
- 6 Ohjausta annettiin Helsingissä kaikissa valtiollisissa oppikouluissa 1950-luvulla. Yksityiset oppikoulut saivat päättää itse, halusivatko tarjota oppilailleen ammatinvalinnanohjausta opetussuunnitelman osana tai sen ulkopuolella. Esimerkiksi vuonna 1950 ohjausta annettiin ainakin kahdessa kolmasosassa yksityisistä suomen- ja ruotsinkielisistä keskikoulutason päiväopetusta tarjoavista oppikouluista. Kymmenen vuotta myöhemmin ohjausta annettiin vähintään noin puolessa kaupungissa sijaitsevista yksityisistä oppikouluista.
- 7 Työnvälitystoimisto, Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1950 osa 2, 218–219.
- 8 Oppikoulutyttöjen peruskortit 1950, FbII:1–8 ja oppikoulupoikien peruskortit 1950, FbV:1–8, työnvälitystoimiston nuoriso-osasto, HKA.
- 9 Kunnallisen toiminnan vuosilta kaikkien nuorten henkilöaktit on säilytetty, mutta valtiolliselta ajalta on otettu pysyvässä säilytyksessä vain syntymäpäiväotanta. Näin ollen käytettävissä oleva aineisto on huomattavasti rajallisempaa vuoden 1960 jälkeiseltä ajalta.
- 10 Bruun 1954; Järvenpää 1964; Kasurinen 1964; Rauhala 1966.
- 11 Otokset aineistoista oppikoulutyttöjen peruskortit 1950, FbII:1–8 ja 1960, FbII:122–138 sekä oppikoulupoikien peruskortit 1950, FbV:1–8 ja 1960, FbV:99–109, Helsingin työnvälitystoimiston nuoriso-osasto, HKA.
- 12 Tämä on suurempi osuus, kuin Helsingin kaupungin tilastollisissa vuosikirjoissa julkaistuissa taulukoissa kuvataan. Niissäkin oppikoulunuorten sosiaalista taustaa kuvataan heidän vanhempiensa ammattien mukaan, mutta jaottelu poikkeaa omastani. Vuosikirjoissa jako on viiteen sisältäen seuraavat ryhmät: 1) virkamiehiä, toimistohenkilöitä, 2) yrittäjiä, toimihenkilöitä, 3) vapaiden ammattien harjoittajia, 4) työntekijöitä, 5) muita. Vuosikirjojen mukaan noin 28 prosenttia keskikouluoppilaiden vanhemmista toimi työntekijäammattissa. Ero johtuu siitä, että omassa luokittelussani alemmat toimihenkilöt ovat samassa ryhmässä työntekijöiden kanssa ja siitä, että en ole voinut aineistostani päätellä, ovatko esimerkiksi käsityöläiset ja autonkuljettajat toimineet pienyrittäjinä vai toisen palveluksessa.
- 13 Vuoden 1960 tilastoinnissa vaimot ja alle 21-vuotiaat lapset on viety perheen päämiehen sosiaaliryhmään omasta ammatista riippumatta. Ammatissa toi-

- miva väestö iän, sukupuolen, siviilisäädyn ja sosiaaliryhmän mukaan (taulukko 17.), Yleinen väestölaskenta Helsingissä vuonna 1960, 46–47.
- 14 Ryhmien osuudet ovat yhtä suuret, noin 30 prosenttia, vuoden 1950 oppikoulutyttyjen ja vuoden 1960 oppikoulupoikien otoksissa. Vuoden 1950 oppikoulupoikien kohdalla sen sijaan ykkösr ryhmään kuuluvia on jopa 40 prosenttia ja kakkosryhmään laskettavia vajaa neljännes. Vuoden 1960 oppikoulutyttyjen kohdalla osuuskien koko on päinvastoin, heistä kuuluu ykkösr ryhmään neljännes ja kakkosryhmään kolmannes.
 - 15 15-v. täyttäneet henkilöt sukupuolen, sosiaaliryhmän, koulusivistyksen ja iän mukaan (tilasto 1.7.), Yleinen väestölaskenta Helsingissä vuonna 1970; Kiuru 1958, 12–14, 58–59.
 - 16 Odotusarvoteorian mukaan henkilön suunnitellessa toimintaansa tai punnitessa eri vaihtoehtoja hänen valintoihinsa vaikuttavat yhtäältä se, kuinka merkityksellisiä eri vaihtoehdot ja niistä aiheutuvat seuraukset hänelle ovat (arvot) ja toisaalta se, kuinka todennäköisesti hän arvioi menestyvänsä tai epäonnistuvansa eri vaihtoehdoissa (menestymisodotukset). Wigfield & Eccles 2000.
 - 17 Neljänteen sosiaaliryhmään kuuluvia tyttöjä tai poikia on kussakin otoksessa viidestä seitsemään henkilöä.
 - 18 Sukupuolijärjestelmän teoriasta ks. Hirdman 1990, 75–79.
 - 19 Kiuru 1958, 48.
 - 20 Lehtovaara 1961, 10–18; Venna 1971, 131–133.
 - 21 Kiuru 1958, 43.
 - 22 Kaarninen 1995, 150–151; Helsingin tilanteesta ks. Alkeisoppilaitokset lukuvuosina 1909–18 (taulukko 147.), Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1920, 196–197.
 - 23 Työttömyydestä ks. Häkkinen & Peltola 2005, etenkin 54–60 ja 64–66.
 - 24 Tilastoinnissa käytetystä ammattijaottelusta ks. loppuviite 12. Oppikoulut lukuvuosina 1953/54–1959/60, Oppilaat vanhempien ammatin mukaan lukuvuonna 1959/60 (taulukko 121. B.), Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1961, 118–120.
 - 25 § 46, Yksityisoppikouluasetus, Asetus 23/19.1.1951, Suomen Asetuskokoelma 1951, 20–30.
 - 26 Oppikoulupoika 1960, numero 94. Tässä ja jatkossa käyttämäni merkintä viittaa työnvälitystoimiston nuoriso-osaston arkiston peruskorteista poimimiini otoksiin. Numero viittaa minun henkilölle antamaan järjestysnumeroon, eli omaan luettelooni tässä tapauksessa vuonna 1960 keskikoulun viimeisellä luokalla olevista pojista.
 - 27 Oppikoulutytty 1950, numero 37.
 - 28 Mattlar 1954, 236–239; Kiuru 1958, 91–94; Komiteanmietintö 1973:19, 2–4.

- 29 Esimerkiksi oppikoulutyttö 1950, numero 62.
- 30 Oppikoulutyttöjen peruskortit 1950, FbII:1–8 ja 1960, FbII:122–138 sekä oppikoulupoikien peruskortit 1950, FbV:1–8 ja 1960, FbV:99–109, työnvälitystoimiston nuoriso-osasto, HKA.
- 31 Esimerkiksi oppikoulutyöt 1960, numerot 39 ja 118; oppikoulupojat 1960, numerot 17 ja 71.
- 32 Oppikoulutyttö 1960, numero 62.
- 33 Julkunen 1994, 182–185; Kiuru 1958, 48.
- 34 Oppikoulutyttöjen peruskortit 1960, FbII:122–138, Helsingin työnvälitystoimiston nuoriso-osasto, HKA.
- 35 Keskimäärin Helsingissä oli 17 m² asuinpinta-alaa henkeä kohden vuonna 1960. Vihavainen & Kuparinen 2006, 7. Neljän tai viiden hengen perheen asuessa yksiosassa asumisväljyys on varmasti ollut tätä heikompi (oppikoulutyöt 1960, numerot 7, 13, 59, 70, 122). Eräs oppikoulutyttö mainitsi kotinsa pinta-alaksi 24 m². Oppikoulutyttö 1960, numero 62.
- 36 Oppikoulupoika 1960, numero 71.
- 37 Oppikoulutyttö 1950, numero 86.
- 38 Oppikoulutyttö 1960, numero 39.
- 39 Oppikoulutyttö 1960, numero 81.
- 40 Oppikoulupojat 1960, numerot 6 ja 85.
- 41 Kaihovaara & Saaritsa 2014.
- 42 Kiuru 1958, 82–83; Kaarninen 1995, 183–186.
- 43 Bourdieu & Passeron 1990.
- 44 Vertaa esimerkiksi Connell, Ashenden, Kessler & Dowsett 1989, 40–41.
- 45 Oppikoulupoika 1960, numero 33.
- 46 Oppikoulupoika 1960, numero 45.
- 47 Spera, Wentzel & Matto 2009; Faas, Benson & Kaestle 2013.
- 48 Kiuru 1958, 52–55.
- 49 Oppikoulutyttöjen peruskortit 1950, FbII:1–8 ja oppikoulupoikien peruskortit 1950, FbV:1–8, työnvälitystoimiston nuoriso-osasto, HKA.
- 50 Oppikoulutyttö 1950, numero 38.
- 51 Oppikoulutyttöjen peruskortit 1960, FbII:122–138 ja oppikoulupoikien peruskortit 1960, FbV:99–109, työnvälitystoimiston nuoriso-osasto, HKA.
- 52 Väestö iän, sukupuolen, kielen, sivistystason ja kielitaidon mukaan 31.12. 1950 (taulukko 40.), Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1956, 58–61; 15 v. täyttäneet iän, sukupuolen, kielen ja koulusivistyksen mukaan (taulukko 11.), Yleinen väestölaskenta Helsingissä vuonna 1960, 32; 15 v. täyttäneet henkilöt sukupuolen, kielen ja koulusivistyksen mukaan 1965 (taulukko 31.), Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1967, 58–59.

- 53 Oppikoulutyttyjen peruskortit 1950, FbII:1–8 ja 1960, FbII:122–138 sekä oppikoulupoikien peruskortit 1950, FbV:1–8 ja 1960, FbV:99–109, työnvälitystoimiston nuoriso-osasto, HKA.
- 54 Oppikoulupoika 1960, numero 5.
- 55 Esimerkiksi Holland 2009, 342.
- 56 Oppikoulutyttyjen peruskortit 1960, FbII:122–138 ja oppikoulupoikien peruskortit 1960, FbV:99–109, työnvälitystoimiston nuoriso-osasto, HKA.
- 57 Vertaa esimerkiksi Smyth & Banks 2012.
- 58 Putnam 2000, 22–24; ks. myös Holland 2009.
- 59 Oppikoulupoika 1960, numero 74.
- 60 Erola 2009.
- 61 Oppivelvolliset lapset vuosina 1950–1960 (taulukko 116.), Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1961, 112.
- 62 Oppikoulupoika 1950, numero 107.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Työnvälitystoimiston nuoriso-osasto

Oppikoulutyttyjen peruskortit 1950 ja 1960, FbII:1–8 ja FbII:122–138

Oppikoulupoikien peruskortit 1950 ja 1960, FbV:1–8 ja FbV:99–109

Painetut lähteet

Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1920.

Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1956.

Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1961.

Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1967.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1950 osa 2.

Kiuru, Veikko (1958): *Keskikoululaisen ammatinvalinta*. Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö, ammatinvalinnanohjaustoimisto, Helsinki.

Komiteanmietintö 1973:19. Valtion opintotukikeskuksen johtokunnan mietintö. Helsinki 1973.

- Lehtovaara, Arvo (1961): *Oppikoulun pääsytkinto. Opas vanhemmille ja oppikouluun pyrkiville*. Suomen Kansakoulunopettajain Liitto, Helsinki.
- Matlar, Wolmar (1954): Ammatillinen koulutus kansakoulun jälkeen. Helsingin kaupungin painatus- ja hankintatoimisto, Helsinki.
- Oppivelvollisuuslaki. Asetuskokoelma 101/1921.
- Venna, Yrjö (1971): *Mihin ammattiin? Ammatinvalintatietoutta keskikoululaisille*. Työvoimaministeriö ammatinvalinnanohjaustoimisto, Helsinki.
- Yksityisoppikouluasetus. Asetuskokoelma 23/1951.
- Yleinen väestölaskenta Helsingissä vuonna 1960. Helsingin kaupungin tilasto VII:1. Erikoistutkimukset. Helsingin kaupungin tilastotoimisto, Helsinki 1963.
- Yleinen väestölaskenta Helsingissä vuonna 1970. Helsingin kaupungin tilasto VIII:3. Erikoistutkimukset. Helsingin kaupungin tilastotoimisto, 1974.

Kirjallisuus

- Bruun, Kettil (1954): Uusi sosiaaliryhmitys. *Tilastollisia kuukausitietoja Helsingistä* 5 (3), 37–44.
- Bourdieu, Pierre (1984): *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press, Cambridge.
- Bourdieu, Pierre (1986): The Forms of Capital. Teoksessa Richardson, John G. (toim.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood Press, New York, 241–258.
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (1990): *Reproduction in Education, Society and Culture*. Sage, London.
- Connell, R. W., Ashenden, D. J., Kessler, S. & Dowsett, G. W. (1989): *Making the Difference. Schools, Families and Social Division*. Allen & Unwin, Sydney.
- Erola, Jani (2009): Social mobility and education of Finnish cohorts born 1936–75. Succeeding while failing in equality of opportunity? *Acta Sociologica* 52 (4), 307–327.
- Faas, Caitlin, Benson, Mark J. & Kaestle, Christine E. (2013): Parent resources during adolescence: effects on education and careers in young adult. *Journal of Youth Studies* 16 (2), 151–171.
- Hirdman, Yvonne (1990): Genussystemet. Teoksessa *Demokrati och makt i Sverige*. Statens offentliga utredningar 1990:44. Allmänna förlaget, Stockholm, 73–116.
- Holland, Janet (2009): Young people and social capital. Uses and abuses? *Young* 17 (4), 331–350.
- Häkkinen, Antti & Peltola, Jarmo (2005): Suomalaisen ”alaluokan” historiaa. Köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000. Teoksessa Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen (toim.), *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkö-*

- kulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 39–94.
- Julkunen, Raija (1994): Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson & Ritva Närkin (toim.), *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere, 179–201.
- Järvenpää, Iris (1964): Sosiaaliryhmätutkimus vuonna 1961. Tulosten vertailu vuonna 1954 suoritettuun tutkimukseen. *Tilastollisia kuukausitietoja Helsingistä* 15 (7), 289–296.
- Kaarninen, Mervi (1995): *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Bibliotheca historica 5. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Kaihoavaara, Antti & Saaritsa, Sakari (2014): Koulutusinvestoinnit, kotitalouksien resurssienjako ja yhteiskuntaluokka 1900-luvun alun Suomessa. Teoksessa Kimmo Rentola & Tauno Saarela (toim.), *Kulkijajapoika on nähnyt sen. Kirjoituksia nykyyhistoriasta*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Vantaa, 174–197.
- Kasurinen, Katri (1964): *Ammattien arvostus ja luokkajako Helsingin kaupungissa*. Sosiologian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, sosiologian laitos.
- Muhonen, Reetta (2013): ”Työläisten lapsista ei herroja kouluteta”. Kokemuksia opinteillä etenemisestä itsenäisyyden alun Suomessa. *Sosiologia* 50 (1), 29–45.
- Myrskylä, Pekka (2009): Koulutus periytyy edelleen. *Hyvinvointikatsaus* 20 (1), 24–28.
- Pihkala, Erkki (1982): Elintason nousu ja kehityksen varjopuolet. Teoksessa Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala & Viljo Rasila (toim.), *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi*. Tammi, Helsinki, 506–527.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. Touchstone, New York.
- Rauhala, Urho (1966): *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus. 1960-luvun suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus ammattien arvostuksen valossa*. WSOY ja Sosiaalipoliittinen yhdistys, Helsinki.
- Smyth, Emer & Banks, Joanne (2012): ’There was never really any question of anything else’: young people’s agency, institutional habitus and the transition to higher education. *British Journal of Sociology of Education* 33 (2), 263–281.
- Spera, Christopher, Wentzel, Kathryn R. & Matto, Holly C. (2009): Parental aspirations for their children’s educational attainment: relations to ethnicity, parental education, children’s academic performance, and parental perceptions of school climate. *Journal of Youth & Adolescence* 38 (8), 1140–1152.
- Vihavainen, Maija & Kuparinen, Virva (2006): *Asuminen Helsingissä 1950–2004*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen verkkojulkaisuja 2006, 34. Helsingin

kaupungin tietokeskus, Helsinki. <http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/06_11_27_vihavainen_vj34.pdf>. 21.12.2014.

Wigfield, Allan & Eccles, Jacquelynne S. (2000): Expectancy-Value Theory of Achievement Motivation. *Contemporary Educational Psychology* 25 (1), 68–81.